

Проф. др Владимир Чоловић, научни саветник

Институт за упоредно право, Београд

ПАНДЕМИЈА КАО КАТАСТРОФАЛНИ РИЗИК – ИЗАЗОВ ЗА ДЕЛАТНОСТ ОСИГУРАЊА

Година 2020. ће бити упамћена по пандемији изазваној ширењем вируса корона која ће више година изазивати проблем економске заштите од последица насталих у свим сферама живота. Један од видова заштите од ове пандемије је и закључење уговора о осигурању. Са становишта осигурања, пандемија је катастрофални догађај, односно, катастрофални ризик. Катастрофални ризици су различити од стандардних ризика. Они имају своје посебности, а једна од њих је и делимична непредвидљивост како самог догађаја, тако и висине штете која може настати. Због тога је пандемија изазов за осигурање, обзиром да осигуравајућа друштва немају довољан бонитет да „покрију“ овај ризик, односно, да накнаде штету која може настати његовим остварењем. Аутор у раду истиче карактеристике катастрофалних ризика, као и начине трансфера тих ризика на осигуравајућа друштва. Нарочито се истиче чињеница да се, код осигурања ових ризика, не може успоставити хомогена заједница ризика са довољним бројем осигурања на ширем простору. Осим тога, у раду се посебна пажња поклања и особинама катастрофалних ризика. Истиче се да су ти ризици објективни - независни од човекове воље, затим, да су то технички ризици, јер се везују за последице одређених поступака. Ови ризици су и зависни, јер постоји њихова територијална повезаност. У раду се закључује да је неопходно суфинансирати премије и да су два облика тог суфинансирања – опште јавно финансирање и субвенције премија.

Кључне речи: Пандемија; Катастрофални ризик; Осигурање; Премија; Штета; Јавно финансирање.

1. УВОД

Пандемија, која је 2020. године погодила све државе света биће сигурно забележена као једна од највећих катастрофа која је погодила

Владимир Чоловић, v.colovic@iur.rs.

човечанство од његовог настанка. До када ће пандемија производити катастрофалне последице не може се проценити. Исто тако, број жртава, такође, не можемо да предвидимо. Но, ова пандемија је само једна у низу које су погађале човечанство. Ни данас не можемо знати које последице су изазвале те пандемије, које бележимо у последњих 2500 година. На пример, Атинска куга је 430 године пре нове ере, убила четвртину или трећину свих грађана Атине. Данас претпостављамо да се радило о трбушном тифусу. Антонинијева куга је трајала од 165. до 180. године нове ере и убила је преко 5 милиона грађана Римске државе. Не зна се да ли се радило о малим или великим богињама. Црна смрт или куга је почетком XIV века убила трећину Европљана. Иначе, куга се појављивала врло често на територији Европе. Затим, шпанска грозница је од 1918, па до 1920. године убила око 80 милиона људи, а можда и више. Велике богиње су убиле у свету између 300 и 500 милиона људи. Процењује се да ће ХИВ до 2025. године убити 100 милиона људи. Ширење корона вируса, односно, вируса Ковид-19 представља јединствену пандемију,¹ с обзиром на брзину ширења, немогућност спречавања кретања људи, развој технике и технологије, другачији начин живота у односу на раније периоде, итд. Пандемија, као шири облик епидемије, носи своје посебне карактеристике и захтева другачији приступ у дефинисању мера за њено спречавање у односу на друге катастрофе. Издвојићемо најважнију карактеристику пандемије, а то је њена глобалност. Управо та карактеристика представља највећи проблем у борби против последица ширења вируса. Пандемија изазива штету у свим сферама функционисања једне државе. Заштита од пандемије је компликована, с обзиром на то да се не може предвидети које све последице може да изазове. Зато кажемо да пандемија, као катастрофални ризик, представља највећи изазов осигуравачима који немају адекватан механизам у дефинисању „покривања“, односно осигурања овог ризика.

2. ДЕФИНИСАЊЕ КАТАСТРОФАЛНИХ РИЗИКА

Ризик представља битан елемент осигурања. Ако не постоји ризик, не можемо говорити о осигурању. Ризик од природне катастрофе представља један од највећих изазова за осигураваче. Кад говоримо о природним катастрофама, углавном мислимо на поплаве, временске непогоде, земљотресе, суше, итд.² Међутим, у природне катастрофе спадају и епидемије, односно пандемије. Природне катастрофе настају делова-

¹ „Пандемија“, *Астрономски магазин, часопис за астрономију и сродне науке*, <https://www.astronomija.org.rs/blog-am/13868-pandemija>, 24. децембар 2020.

² М. Керкез, И. Ивановић, „Катастрофални ризици и осигурање“, *Мегатренд ревија* 2/2016, 18–19.

њем природних сила и то је основни елемент разликовања од других катастрофа, односно ризика. Природне катастрофе доводе до великог броја индивидуалних губитака, што је, такође, један од разлога који говоре о изазову за осигураваче. Да би последице природних катастрофа биле ублажене, оне морају бити контролисане.³ Но, кад је у питању пандемија, поставља се питање да ли овај ризик може бити контролисан на тај начин, да доведе до ублажавања последица, како би осигуравачи могли да извршавају своје обавезе по закљученим уговорима о осигурању који би се односиле на тај ризик. Тешко је одговорити на ово питање, с обзиром на то да пандемија није класична природна катастрофа, која погађа једну територију или део територије у тачно одређеном тренутку или у временском периоду који се може одредити. У сваком случају, пандемија представља природну катастрофу, с обзиром на то да испуњава услове који се траже за догађај ове врсте, а то су: 1. Да је више од 100 људи пријавило штету насталу природном катастрофом; 2. Да је више од 10 људи настрадало дејством природних катастрофа; 3. Да је проглашено ванредно стање; и 4. Да је упућен позив за међународну помоћ.⁴ Постоје и други критеријуми за дефинисање катастрофалних догађаја. На пример, да би један догађај био дефинисан као катастрофа, осигурана сума, односно, настала штета мора бити већа од 25 милиона долара. У вези с тим, мора се рећи да се, овде, појављују три елемента који морају бити дефинисани као део катастрофалног догађаја, а они су осигурана штета, укупна штета и људске жртве.⁵

Ризик природних катастрофа дефинише се као и остали ризици. Основни проблем код ових ризика су, очекивано, катастрофалне последице које настају и немогућност осигуравача да их „покрију“ у сваком конкретном случају. Међутим, у сваком случају, код дефинисања ових ризика, потребно је проценити опасност која прети, што значи да је потребно предвидети догађај, а што се односи на дефинисање интензитета ризика на одређеној територији или одређеним територијама, које могу, али не морају бити повезане. Следеће, потребно је проценити штету која може настати на одређеној територији или одређеним територијама. То подразумева да проценитељ ризика познаје базу података особина тог ризика, што је код вируса веома тешко очекивати. Најзад, потребно је израчунати штету, а у оквиру тога је потребно узети у обзир и узрок штете, евентуалну франшизу (учешће у штети), саосигурање (закључење уговора о осигурању једног предмета осигурања са више осигуравача), итд.⁶ Морамо рећи

³ *Ibid.*, 20.

⁴ *Ibid.*

⁵ Р. Вујовић, *Управљање ризицима и осигурање*, Београд 2009, 360.

⁶ Р. Вујовић, 369.

да се учесталост катастрофалних догађаја, односно ризика рангира од „веома ретко“ до „веома учестало“, а скала утицаја од „минимално“ до „катастрофално“. Сви ти подаци се скупљају и користе у мапирању ризика и анализи информација, како би могли да се прате различити катастрофални ризици, у зависности од зоне у којој се они налазе.⁷

3. КОНТРОЛА ПАНДЕМИЈЕ КАО КАТАСТРОФАЛНОГ РИЗИКА

Веома је важно јасно одредити активности из којих ће се састојати контрола катастрофалних ризика, нарочито ако је у питању ризик пандемије. Активности могу бити различите, али ћемо издвојити оне које се односе првенствено на пандемију. Пре свега, битно је спроводити рестрикције коришћења одређених територија или делова територије. То се односи како на градове, тако и на шира подручја. Проблем ове активности је у томе, што она може да изазове политичке последице. Следеће, потребно је планирати, колико је то могуће, последице катастрофалних ризика у одређеном временском периоду. Овде је потребно ангажовати и јавни и приватни сектор, с тим што држава мора да дефинише смернице ове активности. На крају, трећа активност која се може дефинисати кад говоримо о пандемији, тиче се осигуравача који треба да даје стручне савете, који се односе на планирање спречавања већих штета. Овде је потребно узети у обзир временску компоненту, како би могла да се испланира дужина трајања катастрофалног догађаја, као и дужина трајања предузимања одговарајућих мера.⁸

4. ОСОБИНЕ ПАНДЕМИЈЕ КАО КАТАСТРОФАЛНОГ РИЗИКА

Пандемија има особине као и већина других катастрофалних ризика. Ради се, пре свега, о објективном ризику. Но, кад је у питању пандемија, не можемо рећи да, у неким случајевима, неће бити присутан и субјективни елемент. Наиме, и код других катастрофалних ризика можемо издвојити утицај човека на њих, односно, на њихов настанак или омогућавање њиховог настанка.⁹ Ако је код катастрофалног ризика присутан и субјективни елемент, онда можемо да кажемо да је у питању и технички ризик, јер се везује за последице одређених поступака. Тај ризик је, са становишта осигуравача, битан због одређивања висине премије осигурања.¹⁰

⁷ М. Керкез, И. Ивановић, 20.

⁸ Р. Вујовић, 374.

⁹ Н. Жарковић, *Економика осигурања*, Београд 2008, 48.

¹⁰ Н. Миликић, *Управљање ризиком процене максималног самопридржаја*, специјалистички рад, Економски факултет Универзитета у Београду 2005, 7–8.

Кад говоримо о висини премије осигурања, онда морамо имати у виду да ови ризици имају и актуарски елемент. Наиме, код катастрофалних ризика, а у вези са израчунавањем премије су присутни: 1. ризик непоузданости модела и података; 2. ризик катастрофалних догађаја; и 3. ризик промене законских прописа; Њима се омогућава адекватно формирање тарифа у осигурању.¹¹ Код катастрофалних штета, може настати проблем, који се везује за немогућност реалног одређивања висине премије осигурања. Пандемија као катастрофални ризик је ризик високе фреквенције и великог интензитета, што може утицати на правилну расподелу штета на бази које се врши обрачун премија осигурања, односно, тарифа осигурања.¹²

Код катастрофалних ризика битна је и њихова процена, због избора одговарајуће методе за заштиту од ризика. Приликом процене ризика, треба имати у виду да величина ризика има већи значај од учесталости штета, јер велике штете са катастрофалним последицама могу потпуно да онемогуће вршење већине делатности, што не везујемо само за привредну област, него уопште. Због тога се морају узети у обзир све штете које одређени догађај може да проузрокује. У анализи величине штете често се прави разлика између највеће могуће штете и највеће вероватне штете.

Да ли ће се један ризик покрити, односно да ли ће осигуравач закључити уговор о осигурању одређеног ризика, зависи од тога да ли се остварење тог ризика може ублажити стварањем посебних фондова или применом других инструмената у области осигурања, као што су саосигурање и реосигурање. Код катастрофалних ризика, осигурање је најпожељније покриће, али не увек и могуће. Особине катастрофалних ризика одређују њихово место у односу на друге ризике. Иначе, углавном се ризици деле на оне, код којих је обавезно осигурање, затим пожељно осигурање, као и код којих је увек доступно осигурање. Чињеница је да би најефикаснија заштита била обавезно осигурање (о чему ћемо још касније), али се овде поставља питање бонитета осигуравача и могућности покривања појединих катастрофалних ризика. С друге стране, о сталној доступности осигурања говоримо код ризика који могу проузроковати мању штету. Но, код катастрофалних ризика све зависи од штете која се очекује, као и од мерљивости самог ризика. Код катастрофалних ризика је битно дефинисати да ли је уопште могуће одредити суму осигурања, поготово код пандемије.¹³

У вези са одређивањем суме осигурања код катастрофалних ризика, морамо поменути и преносивост овог ризика на осигураваче. Све зависи

¹¹ Ј. Кочовић, Т. Ракоњац-Антић, В. Рајић, „Управљање актуарским ризицима при формирању тарифа у осигурању“, 2010, 1, https://scholar.google.com/citations?user=_bbE-e0AAAAAJ&hl=sr, 28. децембар 2020.

¹² Ј. Кочовић, *et. al.*, 2.

¹³ С. Ивановић, „Управљање ризиком и осигурање“, *Индустрија* 1-2/2003, 79.

од бонитета осигуравача. Пренос ризика може бити потпун и делимичан. Али, код делимичног преноса, постоји опасност да део ризика не буде покривен.¹⁴ Разлог томе је што је катастрофални ризик и променљив. Наиме, код променљивог ризика, једина заштита се састоји у могућности дефинисања изгледа за његово остварење у одређеном временском периоду, као и оквирне процене штете коју тај ризик може изазвати.¹⁵

Веома значајна особина катастрофалних ризика јесте да су они чисти ризици, јер изазивају само губитак, а не и добит. Затим, ови ризици су општи, јер штета може погодити више објеката и субјеката у једној држави у одређеном временском периоду.¹⁶ Затим, катастрофални ризик је немерљив, зато што је неизвештан. Ова особина катастрофалних ризика је веома битна за осигураваче, јер је неизвесност мање присутна или чак и искључена, код стабилног портфеља осигурања у једном осигуравајућем друштву. Да би немерљиви ризици постали мерљиви, потребно је да постоји заједница осигурања у једној области, односно да постоји више закључених уговора о осигурању.¹⁷

Већину катастрофалних ризика одликује повезаност, тако да за ове ризике кажемо и да су зависни. Ради се о просторној, односно територијалној повезаности. Након настанка катастрофе на одређеном подручју, различите структуре су погођене штетом. Интензитет ове повезаности опада ако су подручја која су погођена катастрофом истог облика међусобно удаљена. Иначе, ретко се дешава да катастрофални ризици погоде велики број територија у истом тренутку. Но, то је случај са пандемијом. У случају пандемије долази до корелације између катастрофа и то представља проблем за осигураваче. Наиме, код пандемије, ризици се повезују и представљају једно стање. Тешко је код пандемије, као катастрофалног ризика, одредити степен вероватноће неког догађаја, па, самим тим, и штете. То је лакше учинити код других катастрофалних ризика, као што су елементарне непогоде, које врло ретко погађају већи број подручја у истом тренутку. Код пандемије имамо различите врсте оштећења, као и код других катастрофалних ризика, с тим што је код пандемије већи број тих оштећења и већи број вредности које ће бити погођене штетом. Да би осигуравач одговорио на катастрофалан ризик, он мора имати приступ великом износу капитала, како би се издржало оптерећење остварењем катастрофалног ризика. У сваком случају, овај проблем везујемо и за осигураника, обзиром да он овај ризик мора да плати.¹⁸

¹⁴ Н. Миликић, 10–11.

¹⁵ Н. Жарковић, 48–49.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*, 50.

¹⁸ С. Kousky, R. Cooke, “Explaining the Failure to Insure Catastrophic Risks”, *The Geneva Papers on Risk and Insurance—Issues and Practice* 37/2012, 207–208.

4.1. Разлике између катастрофалних и осталих (стандардних) ризика

Разлике између катастрофалних и стандардних ризика су бројне. Управо те разлике доприносе да осигуравачи ретко закључују уговоре о осигурању катастрофалних ризика. Издвојићемо неке од разлика, које, у ствари, представљају посебности катастрофалних у односу на стандардне ризике. Те посебности су следеће:

1. Катастрофални ризици изазивају велике штетне последице. Однос вероватноће настанка екстремног догађаја у односу на штету, која може настати је несразмеран, односно, вероватноћа настанка оваквог ризика је мала. Стандардни методи нису увек довољни да се анализирају катастрофални ризици. Проблем катастрофалних ризика је у недостатку података, што утиче на процену настанка и висине штете. Због тога осигуравачи тешко могу израчунати суму осигурања, односно, максималну штету која код ових ризика може настати. Самим тим, тешко је обрачунати и премију;
2. Зависност више случајева који проистичу из истог катастрофалног ризика. Наиме, код ових ризика, два или више случајева могу бити концентрисана на тај начин, да произведу велике штетне последице. Наиме, пандемија може да изазове велике штете истовремено у области здравственог система, привреде, образовања, науке, саобраћаја, туризма, итд. Сигурно је да, иначе, пандемија изазива велику штету и по здравље и живот људи. Осигуравач мора о томе да води рачуна, ако би закључио уговор о осигурању у овој области. У супротном, осигуравач може постати инсолвентан;
3. повезаност више територија на којима се остварују катастрофални ризици. Суседне државе ће бити у корелацији, ако трпе штету од истих катастрофалних ризика. Овде је потребно предузети мере за диверсификацију ризика, односно, поновну расподелу средстава како би се покрили исти. То се, пре свега, може односити на реосигураваче.¹⁹

5. ОСИГУРАЊЕ КАО ЗАШТИТА ОД КАТАСТРОФАЛНОГ РИЗИКА ПАНДЕМИЈЕ

Осигурање, у суштини представља метод за пренос ризика на неког трећег, пре свега на осигуравајуће друштво односно осигуравача. Кад су у питање катастрофе, тржиште осигурања широм света бележи неуједначена дешавања, тако да велика већина земаља нема зрело тржиште осигурања, па је покривеност катастрофалних ризика и даље ограничена. По-

¹⁹ Z. Zhengtang, "Natural Catastrophe Risk", *Insurance and Economic Development Energy Procedia* 5/2011, 2343.

следњих неколико година суочили смо се са значајним катастрофалним догађајима који су произвели велике губитке, тако да морају да се предузму конкретне мере у свим сегментима осигурања, како би се спречило остварење катастрофалних ризика и смањила штета. Због тога морамо имати на уму да ће потражња за специфичним производима осигурања који ће одговорити наведеним ризицима, бити све већа. Превенција мора да буде главни циљ како државе тако и локалних самоуправа у оквиру државе, али и приватних субјеката (овде мислимо и на појединце). Превенција зависи од врсте ризика који прети. Ако говоримо о здравственим ризицима, а међу те ризике убрајамо и пандемију, онда главну улогу морају да имају медицински и фармацеутски стручњаци. Ипак, превенција не би смела да се заснива само на мишљењу ових струка, већ би требало да укључи све структуре у једној држави. Социјални аспекти морају такође бити узети у обзир. Наиме, локални и државни органи управе морају имати одговарајуће протоколе у случајевима претње и остварења катастрофалног ризика са хитним приступом свим ресурсима како би се задовољиле потребе свих субјеката у друштву (држави).²⁰

Док се не дефинишу посебни инструменти, који би, у оквиру сектора осигурања, одредили услове осигурања од катастрофалног ризика пандемије, до тада би морале да се користе методе које се примењују код осигурања осталих катастрофалних ризика. Неке земље су дефинисале неке од тих метода. На пример, у Белгији је основан фонд из којег се врши накнада штета које су проузроковане природним катастрофама, као и преко осигурања ствари неиндустријских ризика. Премије за наведене ризике одређује посебан биро, а ако накнада из осигурања није довољна, тада ће остатак штете бити исплаћен из националног фонда до износа лимита обавезе осигураваача.²¹ А у Француској се природне катастрофе третирају као ризици који се не могу осигурати. У оквиру француског Министарства животне средине основано је посебно тело које дефинише покриће осигурања у овој области. Наиме, израђује се посебан план превенције и дефинишу се ризичне зоне, тако што се води рачуна о врстама опасности и интензитету ризика.²² Оно што забрињава, а што говори и о спремности осигураваача да закључује уговоре о осигурању катастрофалних ризика, јесте чињеница да је свега 25 % штета које су настале реализацијом остваривања природних катастрофа покривено осигурањем. Овде имамо у виду развијене земље, а ако говоримо о земљама у развоју, тај проценат је много мањи, свега 7 %.

²⁰ M. dan Gavriletea, “Catastrophe risk management in Romania and Transylvania specifics“, *Issues for national and local administrations, Economic Research – Економска истраживања* 1/2017, 761–776.

²¹ *Ibid.*

²² Р. Вујовић, 476.

Поменућемо и да је 2000. године покренута Иницијатива за превенцију и спремност у случају катастрофа (даље: Иницијатива) у оквиру Пакта за стабилност југоисточне Европе. Активности Иницијативе спроводи Секретаријат Савета регионалне сарадње са седиштем у Сарајеву. У септембру 2007. године у Загребу је донесен Меморандум о разумевању о институционалном оквиру Иницијативе, који је потписало 11 земаља, међу којима и Србија. Тај Меморандум је потврђен у Србији Законом о потврђивању.²³ Најважнији циљ ове Иницијативе, односно Меморандума, а који се односи на успостављање и спровођење регулаторног оквира је из области управљања ванредним ситуацијама.²⁴ Издвојићемо пет активности које је неопходно предузимати како би се успешно управљало катастрофалним ризицима: 1. Успостављање регулаторног оквира који би обезбедио заштиту осигураника и ефикасност осигураваача; 2. Дефинисање планског приступа који би се, пре свега, огледао у оснивању фондова за случај катастрофа; 3. Успостављање сарадње јавног и приватног сектора. Овде, пре свега, мислимо на сарадњу државе са осигуравајућим друштвима; 4. Едукација становништва, како би се указало на значај осигурања у овој области; и 5. Сарадња свих осталих институција на свим нивоима.²⁵

6. РЕАКЦИЈА СЕКТОРА ОСИГУРАЊА НА ПОЈАВУ ПАНДЕМИЈЕ У 2020.

Догађаји који су изазивали катастрофалне штете увек су били једна врста изазова за осигуравааче. По подацима *Swiss Re* у 2018. години губици од катастрофа су износили у свету 165 милијарди америчких долара. Но, од осигуравајућих друштава је наплаћено 85 милијарди. Значи, нешто више од 50 % губитака је осигурано и наплаћено. Код катастрофалних ризика увек морамо да имамо на уму да је одређивање вредности суме осигурања и премија осигурања веома сложено и да се заснива на компликованим математичким моделима и анализи догађаја током једног дужег временског периода. Код обрачуна премија се у индустрији осигурања користе нумеричке методе као што су статистика екстремних вредности, пробабилистички ћелијски аутомати, итд.²⁶

²³ *Службени гласник Републике Србије*, бр. 5/10.

²⁴ Е. Б. Миленковић, „Сарадња државе и осигуравајућих и реосигуравајућих кућа током превентивних активности и санирања последица од катастрофалних штета изазваних елементарним и природним непогодама“, *Токови осигурања* 2/2015, 61.

²⁵ Е. Б. Миленковић, 68.

²⁶ М. М. Тирковић, „Осигурање је кључно – пандемија у светлу катастрофичких ризика“, <https://talas.rs/2020/03/26/osiguranje-je-kljucno-pandemija-u-svetlu-katastrofickih-rizika/>, 28. децембар 2020.

Европски надзорни орган за осигурање и струковно пензијско осигурање (ЕИОПА) објавио је 27. јула 2020. године извештај у којем је дефинисана могућност за развој решења заједничке спремности за борбу против ризика пандемије. У том извештају је наведено да само решења приватних осигураваача неће бити довољна за заштиту државе и друштва од финансијских последица будућих пандемија. У дефинисање ових решења морају да буду укључени и јавни и приватни сектор, а четири елемента се одређују као кључна: 1. правилна процена ризика; 2. мере за превенцију и прилагођавање ризика; - одговарајући производ осигурања; - начин преноса ризика. Те опције укључују различите моделе осигурања и покрића ризика. Наиме, поставља се питање да ли покриће треба бити обавезно и да ли треба да се организују на унапред договореном параметру или индексу.²⁷ Осим тога, те опције, такође, укључују различите начине на који би јавни и приватни сектор могли да сарађују, као што је нпр. организација групе стручњака у оквиру ЕУ за размену података и моделирање ризика, као и стварање платформе за јавну и приватну координацију мера превенције. Приликом израде овог извештаја, ЕИОПА се консултовала са осигураваачима и реосигураваачима, као и корисницима комерцијалних осигурања, посредницима и дистрибутерима у осигурању.²⁸

Иначе, велика осигуравајућа друштва, у оквиру налажења решења за заштиту од пандемије, сада нуде осигурање од пандемије која сврставају у исту категорију са осигурањем од последица ратних догађања и нуклеарне експлозије. *Machine Cover*, технолошко предузеће које се иначе бави и одређивањем параметара за покриће великих криза, па и пандемије, планира да 2021. године понуди осигурање клијентима које треба да им помогне да са што мање штетних последица преживе затварање због сузбијања вируса. Користећи различите податке, *Machine Cover* мери ниво промета ресторана, робних кућа, фризерских салона, ауто салона, па када тај промет падне испод одређеног нивоа, осигураницима ће се исплаћивати одштета, без обзира на разлог који је узроковао тај пад.

Мора се рећи да се сектор осигурања релативно успешно опире притиску да повећа понуду производа осигурања од пандемије. Неки осигураваачи су избацили, чак, неке производе осигурања, као што је нпр., осигурање од отказивања културних догађаја.

С друге стране, Удружење британских управљача ризиком *Airmic* објавило је да је због пандемије нестала понуда ценовно прихватљивих

²⁷ European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA) https://www.eiopa.europa.eu/content/insurance-against-pandemic-risk-eiopa-identifies-options-shared-resilience-solutions_en, 28. децембар 2020.

²⁸ *Ibid.*

производа осигурања (мисли се на износ премије), па већина његових чланова настоји да смањи ризике другим инструментима. Затим, највећи дистрибутер осигурања на свету *Marsh*, удружио се са филијалом француске *АХА*,²⁹ како би америчким ланцима супермаркета и електронских трговина помогао да преброди мере одржавања дистанце. Наиме, све се чешће користе услуге достављања производа у кућу и компаније су унајмиле возаче, како би одговориле потражњи за таквим услугама, али незнатан број осигуравача желе да закључе осигурање тих возача. Зато је понуђено осигурање које се заснива на пређеним километрима. Ради се о сниженим премијама у односу на класичне полисе осигурања за комерцијална возила, обзиром да се, овде, ради, само, о достављању хране, па ризик није тако велики као код превоза путника у возилу.

Пандемија је допринела да осигуравачи креирају нове производе осигурања прилагођене специфичним потребама одређених група осигураника. Наиме, филмским продукцијским кућама се нуди осигурање од прекида снимања филмова због појаве заразних болести међу глумцима. Такве полисе су веома скупе. Наиме, ако је сума осигурања милион долара, премија износи од 80 до 100 хиљада долара, у зависности од услова осигурања. Премија је висока због тога што не постоји историјски основ њеног обрачуна.³⁰

Затим, одређени нови производи осигурања су понуђени и од стране *Europ Assistance* италијанског *Generali* осигурања. Наиме, лицима која су отпуштена на кућно лечење понуђена је полиса осигурања која је укључивала лекарску помоћ, финансијску помоћ, као и консултације са лекарима путем онлајн апликација, без обзира на постојање здравственог осигурања. Све се то дешавало у јеку пандемије, у марту 2020. У само две недеље је продато више од милион и по полиса.

Међају се и полисе здравственог осигурања и осигурања на раду, обзиром да милиони радника раде „од куће“. То се посебно односи на осигураваче са седиштем у Азији. Наиме, осигурање на раду биће обесмишљено, ако дође до повреде радника у сопственом стану.³¹

Поменућемо један пример везан и за Србију. Наиме, Народна банка Србије (НБС) је упутила препоруку осигуравачима о одлагању уплата од стране клијената у време пандемије, што је од стране осигуравача поштовано. Пад у сектору осигурања је, по проценама, надокнадив,

²⁹ Француска мултинационална осигуравајућа кућа са сједиштем у 8. округу Париза која се бави глобалним осигурањем, управљањем инвестицијама и другим финансијским услугама.

³⁰ *Elite Risk Insurance*.

³¹ Хина, „Пандемија мијења сектор осигурања“, 13.07.2020. <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?20564>, 20. децембра 2020.

осим кад је у питању продаја путних здравствених осигурања. Цена и покриће ове врсте осигурања остају иста, али ова полиса не покрива лечење од корона вируса. Проблем ове врсте би могла да реши полиса животног осигурања, али она, најчешће, покрива трошкове болничког дана услед незгоде. Нека осигуравајућа друштва су повећала премију осигурања код ових полиса, тако да покриће важи, не само за корона вирус, него и за друге епидемије, али држава организује збрињавање заражених овим вирусом. Иначе, у НБС процењују да је губитак осигураваача у време пандемије од 5 % до 20 % у зависности о којој врсти осигурања се ради, а највећи губици су у области осигурања аутоодговорности, транспортном осигурању и кредитном лизингу.³² Када су у питању катастрофални ризици, осигураваачи имају велику одговорност, а што се односи на укидање појединих клаузула искључења која се односе на глобалне ризике. Раније је међу оваквим искљученим ризицима често био тероризам, али се и ту ситуација мења, нарочито након догађаја у САД 11. 09. 2001. године. Да би се то догодило, потребна је трансформација индустрије осигурања, што значи да су потребне веће резерве капитала, али потребна је и спремност осигураваача да дефинише критеријуме осигурања у таквим ситуацијама.³³

7. МОГУЋИ ПРИСТУПИ ОСИГУРАВАЧА У ДЕФИНИСАЊУ МОДЕЛА ОСИГУРАЊА ОД РИЗИКА ПАНДЕМИЈЕ

Кад говоримо о приступу осигураваача у дефинисању модела осигурања од ризика пандемије, морамо имати на уму да ће ти модели зависити и о ком објекту осигурања се ради. Ти модели ће се разликовати у зависности да ли се ради о осигурању живота или о имовинским осигурањима. У сваком случају, потребно је узети у обзир све врсте и облике осигурања, као и начине процене и начине управљања овим ризиком.

Да би се ублажиле последице пандемије потребно је, пре свега, консултовати стручњаке у области медицине. У вези с тим, треба јасно утврдити ризике који се могу остварити, као и дужину њиховог трајања. Исто тако, морамо имати на уму да се утицај катастрофалних ризика на учинак осигурања тих ризика од стране осигураваача мери коефицијентом губитка осигураваача, који се израчунава дељењем укупних губитака осигураваача по одређеним врстама осигурања. Наведено мора да покаже да ли су прикупљене премије довољне за плаћање штета. Укупни губици

³² „Осигурање и Ковид 19 – једнацба с много непознаница“, <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?20497>, 27. децембра 2020.

³³ М. М. Тирковић, „Осигурање је кључно – пандемија у светлу катастрофичких ризика“, <https://talas.rs/2020/03/26/osiguranje-je-kljucno-pandemija-u-svetlu-katastrofickih-rizika/>, 28. децембра 2020.

свих осигуравача у једној држави у односу на премије дају показатељ како катастрофални ризици утичу на тржиште осигурања. Морамо рећи да нису сви осигуравачи једнако погођени тим ризицима. То зависи од тога, какви су стандарди примењивани приликом закључења уговора о осигурању ових ризика.³⁴ С друге стране, код осигурања катастрофалних ризика, треба поћи и од тога да ови ризици не могу да се сврстају у стандардне ризике, тачније речено, у чисте ризике, које је, увек, могуће осигурати. Самим тим, с обзиром на то да се ради о изузецима, мора се проверити могућност осигурања ових ризика, а што зависи од свих наведених елемената и карактеристика катастрофалних ризика. Практично, ризици морају бити осигурљиви да би настале штете имале покриће.³⁵

О којим опасностима осигуравачи морају да воде рачуна, кад је у питању ризик пандемије? Пре свега, пандемија утиче на смањену могућност плаћања премија осигурања, што доводи до повећане опасности већег откупа полиса, односно, уговора о осигурању, чиме се директно угрожава пословање осигуравача. Но, дугорочно гледано (а под тиме мислимо већ на године – 2021, 2022), може се десити веће интересовање за закључење уговора о осигурању живота. А кад су у питању неживотна осигурања, забележен је пад броја нових уговора, због ванредних мера које се односе на затварање држава и забрану кретања, односно, јавних окупљања. То се, пре свега, односи на осигурање помоћи на путу, осигурање робе у превозу, као и на осигурање кредита. Морамо да закључимо да, ако имамо у виду све последице, које може изазвати ова пандемија, не може се очекивати већа потражња за неживотним осигурањима у средњорочном периоду.³⁶

У сваком случају, пандемија има неповољан утицај и на финансијски положај осигуравача. Криза изазвана пандемијом довела је до пада вредности власничких финансијских инструмената који се налазе у инвестиционом портфелу осигуравача. Затим, повећава се кредитни ризик за осигураваче који улаже у наведене инструменте. Исто тако, ова криза доводи до заоштравања економских услова што доводи до снижавања већ ниских каматних стопа.³⁷

Међутим, раст морталитета услед пандемије, ипак не доводи до повећања одштетних захтева. Разлог томе је што је већи проценат смрт-

³⁴ P. Born, R. W. Klein, “Catastrophe Risk and the Regulation of Property Insurance Markets“, *Journal of Insurance Regulation* vol. 35, 2016, no. 5, 6.

³⁵ Д. Стојановић, М. Крстић, Љ. Јањић Бадули, *Управљање ризиком и осигурање*, Лесковац 2016, 51.

³⁶ Ј. Кочовић, Т. Ракоњац-Антић, М. Копривица, „Ризик пандемије – претња или шанса за делатност осигурања?“, *Ревизија за право осигурања* 2/2020, 12.

³⁷ *Ibid.*, 12–13.

ности у оквиру старосних категорија које нису покривене осигурањем. Но, може се догодити да се у нижим (по годинама) старосним категоријама повећа проценат смртности, али на краatak рок. Разлог томе може бити недоступност здравствене неге, као и економски елемент, односно, незапосленост. Међутим, може доћи и до смањења одштетних захтева, обзиром да смртност може бити мања услед мањег броја незгода, здравијег начина живота, као и мањег кретања људи, због редукованог саобраћаја. Ако пандемију посматрамо у дужем периоду, можемо очекивати пад смртности због тога што се највећа смртност бележи код старијих лица, као и лица са тзв. придруженим болестима.³⁸

Како се осигуравајућа друштва могу борити против ризика пандемије, који несумњиво представља ону врсту катастрофалног ризика чије је последице немогуће јасно и прецизно предвидети. Осим класичног покривања ризика путем саосигурања и реосигурања, чему, у овом раду, нећемо посвећивати пажњу, постоје и два могућа приступа који могу допринети санирању последица пандемије, кад је у питању рад и бонитет осигуравача. Први приступ се односи на надокнаду губитака средствима од задуживања, затим средствима добијеним од државе и од донација. Други приступ се односи на покривање губитака од стране осигуравача средствима добијеним од премија. Први приступ је прихватљивији за осигуравача, али он зависи од воље државе, односно, политичких субјеката, као и од могућности државе да одвоји средства за ублажавање последица овог ризика. Неки аутори су мишљења да би, у овој области, које се не односи само на катастрофални ризик пандемије, већ и на остале катастрофалне ризике, најефикасније било опште јавно финансирање,³⁹ што се и примењује у многим државама. Али, овај приступ не може довести до смањења ризика, обзиром да се он већ реализовао и изазвао штету.

С друге стране, ако говоримо о премијама осигурања, онда морамо имати у виду да је осигурање базирано на принципима узајманости и солидарности, самом расподелом ризика на више лица којима прети иста опасност. Приступ накнади одштетних захтева преко премија осигурања може утицати на величину ризика, ако би се примениле поједине мере које се односе на услове за закључење уговора, а што би се тицало одобравања попушта приликом плаћања премије, примене превентивних мера, итд. Пре ове пандемије, мали број полиса осигурања је укључивао ризик епидемије, односно, пандемије. Од 2017. године на тржишту осигурања су присутне полисе које укључују и овај ризик. Но, интересовање за закључе-

³⁸ *Ibid.*, 13.

³⁹ Н. Kunreuther, “Reducing Losses from Catastrophic Risks Through Long-Term Insurance and Mitigation“, *University of Pennsylvania, Scholarly Commons, Operations, Information and Decisions Papers* 6/2008, 915–916.

ње уговора о осигурању који би обухватили и овај ризик је било мало. Узимајући у обзир све погодности које осигурање пружа у сузбијању ризика пандемије, морамо имати у виду да се овај ризик разликује од уобичајених катастрофалних ризика. То се нарочито односи на проблеме које овај ризик може произвести у пословању привредних субјеката.⁴⁰

Такође, један приступ у дефинисању заштите од ризика пандемије могао би да се односи на увођење обавезних осигурања која би покривала и овај ризик. Но, тада би се поставило једно фундаментално питање које се односи на компатибилност обавезног осигурања у овој области са уставним одредбама, које се односе на успостављање система одговарајућег правилног праћења поштовања обавезног закључења осигурања у овој области, као и дефинисање одговарајућих санкција у случају непоштовања наведеног.⁴¹ У сваком случају, ово питање би морало да се системски уреди, како би оно било регулисано, како законом, тако и условима осигурања.

8. ЗАКЉУЧАК

Пандемија као катастрофални ризик представља велику опасност за бонитет осигураваача, који не могу тачно да процене све последице које овај ризик може да изазове. С друге стране, постоји потреба за заштитом од овог ризика, који погађа не само здравље и живот људи, већ и обављање свих делатности у држави. Ради се о зависном ризику, који је тешко контролисати. Управо због немогућности дефинисања последица, јако је тешко израчунати одговарајућу премију осигурања, како би могла да се изради тарифа осигурања у овој области. Специфичност овог ризика који погађа велики број држава и велики број људи, истовремено на једном широком простору одаваја га од других катастрофалних ризика и намеће потребу за ширим укључивањем свих ресурса државе у налажењу решења за смањење губитака које овај ризик може да изазове.

За сада, осигуравајућа друштва треба да примењују моделе осигурања који се иначе примењују, када су у питању катастрофални ризици. Одређивањем нових производа осигурања, како се то чини у неким државама од стране појединих осигураваача, ствара се основ за неке другачије приступе код осигурања ове врсте ризика. Док се не дефинишу ти приступи, осигураваачи морају да имају ограничен приступ у осигурању предмета осигурања од ових ризика, због заштите сопственог

⁴⁰ Ј. Кочовић, *et.al.*, 14.

⁴¹ “Answers of the Government of Poland on the questions included in the document GREEN PAPER on the insurance of natural and man-made disasters (COM(2013)213)“, https://ec.europa.eu/finance/consultations/2013/disasters-insurance/docs/contributions/public-authorities/20130924-com-2013-213-odpowiedzi-pl-wersja-ost_en.pdf, 18. децембар 2020.

портфеља. Улога државе је у заштити од ризика пандемије кључна и поменуто опште јавно финансирање је, за сада, главни инструмент у санирању последица које ризик пандемије може да изазове.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Born Patricia, Klein Robert W., “Catastrophe Risk and the Regulation of Property Insurance Markets“, *Journal of Insurance Regulation* vol. 35, 5/2016.
2. Вујовић Ратко, *Управљање ризицима и осигурање*, Београд 2009.
3. Dan Gavriletea M., “Catastrophe risk management in Romania and Transylvania specifics“, *Issues for national and local administrations, Economic Research – Економска истраживања*, vol. 30, 1/2017.
4. Жарковић Небојша, *Економика осигурања*, Београд 2008.
5. Zhengtang Zhang, “Natural Catastrophe Risk“, *Insurance and Economic Development Energy Procedia*, vol. 5, 2011.
6. Ивановић Светлана, „Управљање ризиком и осигурање“, *Индустрија* 1-2/2003.
7. Керкез Марија, Ивановић Иван, „Катастрофални ризици и осигурање“, *Мегатренд ревија* 2/2016.
8. Кочовић Јелена, Ракоњац-Антић Татјана, Копривица М., „Ризик пандемије – претња или шанса за делатност осигурања?“, *Ревија за право осигурања* 2/2020.
9. Kousky Carolyn, Cooke Roger, “Explaining the Failure to Insure Catastrophic Risks“, *The Geneva Papers on Risk and Insurance—Issues and Practice*, v. 37, 2012.
10. Kunreuther Howard, “Reducing Losses from Catastrophic Risks Through Long-Term Insurance and Mitigation“, *University of Pennsylvania, Scholarly Commons, Operations, Information and Decisions Papers* 6-8/2008.
11. Миленковић Е. Б., „Сарадња државе и осигуравајућих и реосигуравајућих кућа током превентивних активности и санирања последица од катастрофалних штета изазваних елементарним и природним непогодама“, *Токови осигурања* 2/2015.
12. Миликић Небојша, *Управљање ризиком процене максималног самопридржаја*, специјалистички рад, Економски факултет Универзитета у Београду, 2005.
13. Стојановић Драган, Крстић Марко, Јањић Бадули Љубица, *Управљање ризиком и осигурање*, Лесковац 2016.
14. „Answers of the Government of Poland on the questions included in the document GREEN PAPER on the insurance of natural and man-made disasters (COM(2013)213)“, https://ec.europa.eu/finance/consultations/2013/disasters-insurance/docs/contributions/public-authorities/20130924-com-2013-213-odpowiedzi-pl-wersja-ost_en.pdf.

15. „European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA)“, https://www.eiopa.europa.eu/content/insurance-against-pandemic-risk-eiopa-identifies-options-shared-resilience-solutions_en.
16. Кочовић Ј., Ракоњац-Антић Т., Рајић В., „Управљање актуарским ризицима при формирању тарифа у осигурању“, 2010,
17. https://scholar.google.com/citations?user=_bbE-e0AAAAJ&hl=sr.
18. „Осигурање и Ковид 19 – једнацба с много непознаница“, <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?20497>.
19. Милан М. Тирковић, „Осигурање је кључно – пандемија у светлу катастрофичких ризика“, <https://halas.rs/2020/03/26/osiguranje-je-kljucno-pandemija-u-svetlu-katastrofickih-rizika/>.
20. „Пандемија“, *Астрономски магазин, часопис за астрономију и сродне науке*, <https://www.astronomija.org.rs/blog-am/13868-pandemija>.
21. Хина, „Пандемија мијења сектор осигурања“, 13.07.2020, <https://www.osiguranje.hr/ClanakDetalji.aspx?20564>.

Principal Research Fellow and Full Professor Vladimir Ž. Čolović, LL.D.

Institute of Comparative Law, Belgrade

PANDEMIC AS A CATASTROPHIC RISK - A CHALLENGE FOR INSURANCE ACTIVITY

Summary

The year 2020 will be remembered for the pandemic caused by the spread of the corona virus, which will cause the problem of economic protection from the consequences in all spheres of life for several years. One of the types of protection against this pandemic is the conclusion of insurance contracts. From the point of view of insurance, a pandemic is a catastrophic event, i.e., a catastrophic risk. Catastrophic risks are different from standard risks. They have their peculiarities, and one of them is the partial unpredictability of both the event itself and the amount of damage that can occur. Therefore, the pandemic is a challenge for insurance, given that insurance companies do not have sufficient creditworthiness to “cover” this risk, that is, to compensate for the damage that may occur due to its realization. The author emphasizes the characteristics of catastrophic risks, as well as the ways of transferring these risks to the insurance companies. It is particularly noted that a homogeneous community of risks with a sufficient number of insurance in a wider area cannot be established when insuring these risks. In addition, the paper pays special attention to the characteristics of cata-

strophic risks. It is emphasized that these risks are objective - independent of human will. Furthermore, they are technical risks because they are related to the consequences of certain actions. These risks are also dependent, because there is a territorial connection between them. The paper concludes that it is necessary to co-finance premiums and that there are two forms of such co-financing - general public financing and premium subsidies.

Key words: *Pandemic; Catastrophic risk; Insurance; Premium; Damage; Public funding.*